Jarosław Klaś,
jaroslaw.klas@doctoral.uj.edu.pl
Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Nowa Huta na szlakach kulturowych

Słowa kluczowe: Nowa Huta, Mogiła, szlak kulturowy

Abstrakt
Przez Nową Hutę przebiegają dwadzieścia cztery szlak kulturowe, które obejmują różnorodne dziedzictwo kulturowe wschodniej części Krakowa. Celem artykułu jest zebranie dostępnych podstawowych informacji na temat tych szlaków, ich analiza i dokonanie oceny obecności Nowej Huty na szlakach kulturowych. Zakres artykułu obejmuje: informacje ogóle o szlakach, typologię i tematykę szlaków, identyfikację i opis miejsc na szlakach, oznakowanie w przestrzeni materialnej i wirtualnej szlaków, analizę zarządzających szlakami, statystykę odwiedzających szlaki oraz charakterystykę infrastruktury szlaków. Temat został przeanalizowany na podstawie dostępnej literatury, stron i portali internetowych poświęconych szlakom, badań terenowych (analiza oznakowania szlaków), obserwacji autora oraz rozmowy z przewodnikiem po cysterskich obiektach w Mogile. Wnioski przedstawione w podsumowaniu mogą pomóc w efektywniejszym zarządzaniu szlakami kulturowymi na terenie Nowej Huty, przyczyniając się do zwiększenia atrakcyjności oferty turystycznej tej części Krakowa.

Wprowadzenie

Dziedzictwo kulturowe Nowej Huty

Nowa Huta to wschodnia część Krakowa, obejmująca obszar tzw. pięciu dzielnic nowohuckich: XIV Czyżyny, XV Mistrzejowice, XVI Bieńczyce, XVII Wzgórza Krzesławickie i XVIII Nowa Huta. Pierwotnie na tym terenie zlokalizowane były liczne podkrakowskie wioski z zachowanymi do dziś dworami i pałacami, starymi kościołami, austriackimi fortami Twierdzy Kraków czy wreszcie zespołem klasztornym oo. Cystersów w Mogile, którego początki sięgają 1 połowy XIII w. [o dziedzictwie kulturowym Nowej Huty sprzed 1949 r. – zob. m.in. Miezian 2002; Danilczyk, Kasprzyk 2005, s. 39–96; Lempart 2013, s. 9–14; Klaś 2016, s. 171-188]. Przełomowym w dziejach miejsca był 1949 r., w którym rozpoczęto budowę olbrzymiego kombinatu metalurgicznego i jego zaplecza mieszkaniowego – osobnego w pierwotnym zamyśle miasta, a od 1951 r. części Krakowa – Nowej Huty. Nowohucka architektura i urbanistyka, zaprojektowane przez zespół pod kierownictwem Tadeusza Ptaszyckiego, odwołują się nie tylko do właściwej dla czasu swojego powstania idei miasta socjalistycznego, wznoszonego zgodnie z doktryną realnego socjalizmu, ale także do najlepszych wzorców w dziejach projektowania przestrzeni miejskiej: miasta idealnego, zaspokajającego wszystkie codzienne potrzeby mieszkańców, projektów renesansowych i barokowych, tzw. jednostki sąsiedzkiej Clarence'a Perry'ego, miasta-ogrodu Ebenezera Howarda czy rozwiązań modernistycznych w duchu Le Corbusiera [o architekturze i urbanistyce Nowej Huty oraz obecnych w nich inspiracjach – zob. m.in. Komorowski 2000, s. 63–84; Komorowski 2005, s. 189–214; Komorowski 2005, s. 97–140; Juchnowicz 2007, s. 25–34; Sibila 2007, s. 35–50; Beiersdorf, Komorowski 2010, s. 23–55; Smaga 2012, s. 7–22; Włodarczyk 2012, s. 23–55; Jagło 2013, s. 21–28; Klaś 2016, s. 109-122; Klaś 2018]. Nowa Huta charakteryzuje się zatem bogatym i różnorodnym dziedzictwem kulturowym, sięgającym od czasów najdawniejszych do współczesności. Ze względu

na swoją specyfikę dziedzictwo Nowej Huty można uznać za tzw. dziedzictwo kłopotliwe [Murzyn 2007, s. 148-151; Banaszkiewicz 2017, s. 152], przy czym pamiętać należy, że każde dziedzictwo można postrzegać z tej perspektywy [Tunbridge 2018, s. 278-179]. Tak czy inaczej dziedzictwo kulturowe Nowej Huty posiada znaczący potencjał turystyczny i stanowi interesujący punkt na trasie szlaków kulturowych przebiegających przez jej obszar [o potencjale turystycznym Nowej Huty – zob. Gaweł 2013, s. 47-48; Banaszkiewicz 2017, s. 154-156; o turystyce dziedzictwa kulturowego – zob. Mikos von Rohrscheidt 2010, s. 68-76].

Szlaki kulturowe

Zgodnie z definicją zaproponowaną przez Łukasza Gawła „szlak kulturowy to wytyczony i oznakowany szlak materialny, łączący obiekty i miejsca wybrane według ustalonego kryterium tematyzacji, będące unikatowym i reprezentatywnym przykładem ilustrującym szeroko pojęty dorobek kulturowy danego regionu, społeczności, grupy etnicznej, mniejszości narodowej czy narodu. Poprzez prezentację dziedzictwa materialnego szlak powinien umożliwiać poznanie i popularyzować dziedzictwo niematerialne, traktując oba te obszary jako nierozerwalną całość" [Gaweł 2011, s. 76]. Wydaje się jednak, że uwzględniając najnowsze trendy i zjawiska, przytoczoną definicję należałoby nieznacznie zmodyfikować – tak, żeby obejmowała również szlaki wirtualne, coraz częściej wytyczane i oznakowywane w postaci stron internetowych lub aplikacji mobilnych [zob. Mikos von Rohrscheidt 2009, s. 6; Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 23-25]. Tak czy inaczej kluczowe dla zaistnienia szlaku kulturowego wydaje się być jego wytyczenie i oznakowanie w przestrzeni materialnej lub wirtualnej w taki sposób, aby połączył miejsca powiązane tematycznie.

Pytania i metody badawcze

Przyjmując za punkt wyjścia przedstawiony sposób definiowania szlaku kulturowego w kontekście dziedzictwa kulturowego Nowej Huty, postawiono pytanie badawcze: jak zarządzane są szlaki kulturowe w Nowej Hucie? Aby udzielić na nie odpowiedzi wyznaczono pytania pomocnicze:

- Jakie szlaki przebiegają przez Nową Hutę?
- Jakie są typy i tematyka tych szlaków?
- Jakie miejsca się na nich znajdują?
- Jak są oznakowane w przestrzeni materialnej i wirtualnej?
- Kto nimi zarządza, ile osób je odwiedza i jaką mają infrastrukturę?

Prezentowana tematyka szlaków kulturowych w Nowej Hucie nie była jak dotąd przedmiotem badań. Artykuł powstał na podstawie analizy dostępnej literatury, a także stron i portali internetowych poświęconych szlakom, badań terenowych (analiza oznakowania szlaków), obserwacji autora oraz rozmowy z przewodnikiem po cysterskich obiektach w Mogile. Przeprowadzone badanie ma charakter studium przypadku [Strumińska-Kutra, Koładkiewicz 2012]. Zasadniczą część badania przeprowadzono na początku 2017 r., jednak przed publikacją wyników, w pierwszej połowie 2019 r., zweryfikowano i zaktualizowano dane na temat szlaków.

Szlaki kulturowe w Nowej Hucie

Informacje ogólne

W wyniku badań terenowych oraz analizy różnych tematycznych stron i portali internetowych [www.szlakimalopolski.mik.krakow.pl/szlaki/, 3.02.2017; www.szlaki.sgpm.krakow.pl/category/wojewodztwo/malopolskie/, 3.02.2017]

zidentyfikowano dwadzieścia cztery szlaki kulturowe, przebiegające przez Nową Hutę, z czego sześć to Szlaki *Reading Małopolska. Literacka Małopolska*[25]. Przebiegające przez Nową Hutę szlaki kulturowe to[26]:

- Szlak Architektury Drewnianej [www.drewniana.malopolska.pl, 3.02.2017],
- Szlak Cysterski w Polsce [www.szlakcysterski.org, 3.02.2017],
- Południowo-Zachodni Szlak Cysterski [www.szlak-cysterski.eu, 3.02.2017],
- Bursztynowy Szlak Greenways i jego lokalne pętle *Zielony Szlak Nowa Huta – Dłubnia* (pętle: *Starej Nowej Huty*, *Twierdzy Kraków*, *Dłubni*) [www.greenways.by/index.php?content&id=66&lang=pl, 3.02.2017],
- Trasa Nowohucka [www.krakow.pl/odwiedz_krakow/1302,artykul,trasa_nowohucka.html, 3.02.2017],
- Trasa Ścieżkami Jana Pawła II [www.krakow.pl/odwiedz_krakow/1220,artykul,sciezkami_jana_pawla_ii.html, 3.02.2017],
- Szlak Twierdzy Kraków [www.krakow.pl/odwiedz_krakow/1304,artykul,szlak_twierdzy_krakow.html, 3.02.2017],
- Krakowski Szlak Modernizmu – Trasa: Nowa Huta [www.szlakmodernizmu.pl/szlak/trasa/nowa-huta, 3.02.2017],
- Szlak Dwory Małopolski [www.dworymalopolski.pl, 3.02.2017],
- Szlak Jagielloński [www.zachod-wschod.pl/szlakjagiellonski/, 3.02.2017],
- Szlak Romański w Polsce [www.szlakromanski.pl, 3.02.2017],
- Szlak Małopolska Romańska [www.malopolskaromanska.pl, 3.02.2017],
- Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej [www.tarnow.pttk.pl/szlaki_tematyczne/szlak_fwpws/, 3.02.2017],
- Nowohucki Szlak Solidarności [www.solidarnosc.krakow.pl/mss/szlak-nowohucki.html, 3.02.2017],
- Szlaki Krakowskich Muzeów – Hity Krakowskich Muzeów [www.museums.krakow.travel/szlaki/id,7,t,hity-krakowskich-muzeow.html, 3.02.2017],
- Szlak plenerowych rzeźb i instalacji nowohuckich [www.trk.org.pl/szlak_plenerowych_rzezb_i_instalacji_nowohuckich.html, 27.02.2019],
- Pomoszlak – Architektura Postmodernizmu w Krakowie [www.pomoszlak.pl, 27.002.2019],
- Mistrzejowicki Szlak Kulturowy [www.msk.trk.org.pl, 27.02.2019]

oraz Szlaki *Reading Małopolska. Literacka Małopolska*:

- Szlak Młodej Literatury [www.readingmalopolska.pl/pl/trails,33.html, 3.02.2017],
- Szlak Reportażu Współczesnego [www.readingmalopolska.pl/pl/trails,35.html, 3.02.2017],
- Szlak Sławomira Mrożka [www.readingmalopolska.pl/pl/trails,9.html, 3.02.2017],

[25] Oficjalna strona Miasta Krakowa wśród tras turystycznych wymienia jeszcze trasę „Trzy dni w Krakowie" – dok. elektron. *Trzy dni w Krakowie*, [www.krakow.pl/odwiedz_krakow/1177,artykul,trzy_dni_w_krakowie.html, 3.02.2017]. Nie jest ona ujęta w niniejszym opracowaniu, ponieważ nie spełnia on kryterium definicyjnego wytyczenia szlaku, więc nie można tu mówić o klasycznym szlaku kulturowym. Jest to zbiór spacerów po Krakowie, w tym obejmujących Nową Hutę, zazwyczaj jednak bez podania konkretnych punktów, czyli wytyczenia szlaku, a raczej opisujących jakiś rejon miasta (np. *Spacer 6: Nowa Huta*), inne szlaki kulturowe (*Spacer 7: Pieszo-rowerowym Szlakiem Twierdzy Kraków*) lub temat (*Spacer 9: Pozostałe atrakcje*).

[26] Niektóre strony internetowe szlaków działały w momencie prowadzone badań (początek 2017 r.), jednak nie funkcjonowały już w momencie publikowania tekstu (połowa 2019 r.).

- Szlak Bohaterów Literackich [www.readingmalopolska.pl/pl/trails,74.html, 3.02.2017],
- Szlak Festiwale i Nagrody Literackie [www.readingmalopolska.pl/pl/trails,88.html, 3.02.2017],
- Szlak Kobiet [www.readingmalopolska.pl/pl/trails,19.html, 3.02.2017].

W dwóch przypadkach zidentyfikowane zostało zjawisko, które nazwać można *dublowaniem szlaków*, polegające na przebieganiu przez te same miejsca przynajmniej dwóch podobnych tematycznie szlaków. Może to świadczyć o tworzeniu szlaków bez analizy już istniejących tras. W przypadku Nowej Huty dotyczy to: Szlaku Cysterskiego w Polsce i Południowo-Zachodniego Szlaku Cysterskiego (na których trasie znajdują się Opactwo oo. Cystersów w Mogile i Klasztor oo. Cystersów na os. Szklane Domy) oraz Szlaku Romańskiego w Polsce i Szlaku Małopolska Romańska (obu przebiegających przez Mogiłę).

W niniejszym opracowaniu pominięte zostały szlaki powstające, turystyczno-krajoznawcze, będące inicjatywami nieformalnymi, wydarzeniami i projektami czy przygotowywane na potrzeby licznych przewodników. Warto jednak wspomnieć o najważniejszych z nich. Na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa powstaje koncepcja szlaku – trasy turystycznej po schronach i obiektach związanych z Obroną Cywilną *Podziemna Nowa Huta* [www.krakow.pl/aktualnosci/206528,33,komunikat,schrony_beda_wielka_atrakcja_nowej_huty.html, 30.01.2017]. Wśród szlaków turystyczno-krajoznawczych można wymienić szlaki rowerowe przebiegające na terenie Nowej Huty w okolicach zalewu w Zesławicach: niebieski „Doliny Dłubni" i żółty (łącznikowy) Batowicki [Pucek 2014, s. 56, 63]. Opracowywane są również szlaki, które nazwać można inicjatywami nieformalnymi, opisywane najczęściej na lokalnych blogach takich jak *Hip Huta* [www.hiphuta.wordpress.com/2015/06/05/spacerownik-1-nowohuckie-neony/, 30.01.2017] czy *W Hucie* [www.spacerowo.whucie.pl, 30.01.2017], portalach (m.in. *Traseo*) [www.traseo.pl, 3.02.2017] czy stronach internetowych (np. trasa rowerowa „Szlakiem dworów i pałaców Nowej Huty") [www.nhdworki.republika.pl, 3.02.2017]. Miejsca w Nowej Hucie odwiedzane są także w ramach Krakowskiego Szlaku Street Artu, który jest jednak raczej cyklicznym wydarzeniem niż stałą trasą [www.szlakmurali.pl, 30.01.2017]. Podobnie wygląda sprawa z Szlakiem Renesansu w Małopolsce, będącym cyklicznym projektem organizowanym przez Stowarzyszenie Willa Decjusza. W ramach różnych jego odsłon odbywają się wydarzenia w Opactwie oo. Cystersów Mogile, a szczególnie w tzw. lamusie w Branicach [www.szlakrenesansu.pl, 17.04.2019]. Ciekawe autorskie trasy proponowane są w licznych przewodnikach po Nowej Hucie, takich jak „Nowa Huta. Socjalistyczna w formie, fascynująca w treści" Macieja Mieziana [Miezian 2004] czy „Alternatywny przewodnik po Nowej Hucie" [Klaś 2017].

Interesująca jest ponadto lista braków w zakresie szlaków kulturowych w Nowej Hucie. Na Krakowskim Szlaku Techniki nie znajdują się żadne miejsca zlokalizowane we wschodniej, industrialnej części Krakowa, takie jak choćby kombinat metalurgiczny [www.krakow.pl/odwiedz_krakow/35902,artykul,krakowski_szlak_techniki.html, 17.04.2019], a Szlak Kościuszkowski [www.michalowice.malopolska.pl/turystyka/szlaki/szlak-rowerowy-kosciuszkowski, 03.02.2017] nie obejmuje Pleszowa, gdzie Tadeusz Kościuszko miał zatrzymać się w drodze na Racławice w majątku swoich mecenasów – rodziny Czartoryskich [Jagło 2018, s. 13]. Nie ma też w Nowej Hucie szlaku architektury socrealistycznej czy gotyckiej, choć znaczących obiektów wzniesionych w tych stylach w dzielnicy nie brakuje.

Typy i tematyka szlaków

Jeśli chodzi o typologię szlaków kulturowych to w Nowej Hucie występują praktycznie wszystkie możliwe typy szlaków. Ze względu na zasięg wyróżnić możemy szlaki:

międzynarodowe (Bursztynowy Szlak Greenways i jego lokalne pętle *Zielony Szlak Nowa Huta – Dłubnia*), ponadregionalne (np. Szlak Cysterski w Polsce,), regionalne (np. Szlak Architektury Drewnianej), lokalne – turystyczne trasy miejskie (np. Trasa Nowohucka) [typologia ze względu na zasięg za: Gaweł 2011, s. 76]. Ze względu na sposób przemieszczania w Nowej Hucie wyodrębnić można szlaki: piesze (np. Krakowski Szlak Modernizmu – Trasa: Nowa Huta), rowerowe (np. Bursztynowy Szlak Greenways i jego lokalne pętle *Zielony Szlak Nowa Huta – Dłubnia*), samochodowe (np. Szlak Architektury Drewnianej), mieszane (np. pieszo-rowerowy Szlak Twierdzy Kraków). Można również podzielić szlaki w Nowej Hucie ze względu na sposób wytyczenia i oznaczenia – znajdziemy tu zarówno szlaki materialne (np. Szlak Architektury Drewnianej), jak i wirtualne (np. Krakowski Szlak Modernizmu – Trasa: Nowa Huta).

W zakresie tematyki szlaków kulturowych w Nowej Hucie możemy mówić m.in. szlakach dziedzictwa sprzed 1949 r. (np. Południowo-Zachodni Szlak Cysterski) i dziedzictwa po 1949 r. (np. Szlak plenerowych rzeźb i instalacji nowohuckich), szlakach architektonicznych (np. Krakowski Szlak Modernizmu – Trasa: Nowa Huta, Szlak Architektury Drewnianej), szlakach literackich (Szlaki *Reading Małopolska. Literacka Małopolska*), szlakach militarnych (np. Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej, Szlak Twierdzy Kraków), szlakach biograficznych (np. Trasa Ścieżkami Jana Pawła II, Szlak Sławomira Mrożka) [o szlakach biograficznych – zob. Kędziora 2013, s. 101-112] czy szlakach kulturowo-przyrodniczych (np. Bursztynowy Szlak Greenways i jego lokalne pętle *Zielony Szlak Nowa Huta – Dłubnia*) [o różnych rodzajach szlaków – zob. Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 19-26].

Miejsca na szlakach

Na trasie szlaków kulturowych przebiegających przez Nową Hutę zidentyfikowano trzydzieści trzy kategorie miejsc [Tab. 1]. Na potrzeby przygotowania tego opracowania i ujęcia zebranych danych w formie tabeli, aby uniknąć zbytniego rozdrobnienia, miejsca o zbliżonej specyfice i te, które położone są blisko siebie, połączono we wspólne kategorie – chyba że z powodu ich wyraźnej odrębności było to niewskazane. Łączenie we wspólne kategorie dotyczy szczególnie różnych punktów znajdujących się na Trasie Nowohuckiej, Nowohuckim Szlaku Solidarności, Mistrzejowickim Szlaku Kulturowym i Krakowskim Szlaku Modernizmu (kategoria: Nowa Huta) oraz poszczególnych fortów na Szlaku Twierdzy Kraków (kategoria: Twierdza Kraków). Warto przy tym zauważyć, że niektóre punkty na szlakach to już w założeniu ogólne kategorie, które dotyczą raczej szeroko pojętych miejsc, niż poszczególnych obiektów, zwłaszcza w przypadku Szlaków *Reading Małopolska. Literacka Małopolska* (np. Nowa Huta, Czyżyny). Dodatkowo jednym z punktów Szlaku Frontu Wschodniego I Wojny Światowej jest sam Szlak Twierdzy Kraków (odcinek północny przebiegający przez Nową Hutę) oraz osobno forty 49 Krzesławice i 49¼ Grębałów. Najwięcej szlaków kulturowych przebiega przez kompleks cysterskiego opactwa w Mogile (10 szlaków) oraz centrum Nowej Huty (9 szlaków). Choć obie kategorie miejsc wyraźnie odróżniają się pod tym kątem na tle pozostałych, to w obu przypadkach nie jest to jednak nawet połowa z wszystkich 24 szlaków.

Zidentyfikowane kategorie miejsc na szlakach kulturowych w Nowej Hucie to zarówno pojedyncze obiekty (np. pałace i dwory, Arka Pana), zespoły budowli (np. Mogiła – zespół klasztorny: opactwo wraz z bazyliką i drewnianym kościołem św. Bartłomieja), typy obiektów (np. forty Twierdzy Kraków), jak i całe osiedla czy dzielnice (np. Nowa Huta – centrum, Bieńczyce). Poszczególne kategorie obejmują różnorodne dziedzictwo: od architektury romańskiej (Mogiła) do współczesnej (Arka Pana), od obiektów sakralnych (kościół w Mistrzejowicach) do militarnych (Twierdza Kraków), od drewnianych kościołów (kościół pw. św. Bartłomieja) do dworów i pałaców (Dworek Jana Matejki w Krzesławicach)

czy wreszcie od miejsc kultury (Muzeum Lotnictwa Polskiego) do miejsc natury (Lasek Mogilski). Zestawienie szlaków przebiegających przez Nową Hutę i miejsc, które się na nich znajdują pokazuje ponadto, że zdecydowanie największa liczba szlaków przebiega przez Mogiłę oraz Nową Hutę, rozumianą przede wszystkim, jako jej historyczne centrum. Co ciekawe mogilskie opactwo i parafia w zakładce „szlaki turystyczne" informują tylko o pięciu z dziesięciu szlaków przebiegających przez Mogiłę. Są to: Trasa Ścieżkami Jana Pawła II, Szlak Cysterski w Polsce, Trasa Nowohucka, Szlak Architektury Drewnianej oraz Bursztynowy Szlak Greenways i jego lokalne pętle *Zielony Szlak Nowa Huta – Dłubnia*. Świadczy to o braku świadomości znajdowania się poszczególnych obiektów na szlakach kulturowych w Nowej Hucie wśród ich właścicieli [www.mogila.cystersi.pl/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=90&Itemid=183, 2.02.2017; *Rozmowa autora z Andrzejem Brodą – przewodnikiem po cysterskich obiektach w Mogile*, 19.11.2016].

Najstarszym obiektem na szlakach kulturowych w Nowej Hucie jest niewątpliwie Kopiec Wandy – datowany na VII-VIII w. n.e. i związany z legendą o córce Kraka, która nie chciała za męża Niemca. Nieopodal znajduje się Opactwo oo. Cystersów, którzy przybyli na te tereny za sprawą biskupa krakowskiego Iwo Odrowąża w 1222 r. Z racji swojego usytuowania przy tzw. trakcie sandomierskim Mogiłę odwiedzali na przestrzeni wieków liczni znamienici goście, w tym królowie Polski. W skład cysterskiego kompleksu wchodzi bazylika i klasztor, posiadające m.in. romańskie i gotyckie elementy architektoniczne oraz ozdobione renesansowymi freskami mogilskiego mnicha Stanisława Samostrzelnika, a także drewniany kościół pw. św. Bartłomieja. Obecna świątynia pochodzi z 1466 r. i jest dziełem królewskiego cieśli Macieja Mączki, co wiemy dzięki zachowanemu napisowi na ostrołukowym południowym portalu wejściowym. Budowla jest nietypowa, ponieważ posiada trzy nawy, co jest rozwiązaniem nietypowym w kościołach drewnianych tego okresu [szerzej o dziedzictwie kulturowym Mogiły – zob. Danilczyk, Kasprzyk 2005, s. 40-44; Lempart 2012; Lempart 2013, s. 10-11]. Na Szlaku Architektury Drewnianej w Nowej Hucie znajdują się jeszcze dwa obiekty: kościół pw. Wszystkich Świętych w Górce Kościelnickiej z 1648 r. oraz kościół pw. św. Jana Chrzciciela i Matki Boskiej Szkaplerznej w Krzesławicach z XVII w., który przeniesiono z Jawornika w latach 80. XX w. [o drewnianych kościołach w Górce Kościelnickiej i Krzesławicach – zob. Lempart 2006, s. 8-9; Lempart 2011, s. 27-29; Danilczyk, Kasprzyk 2005, s. 46-47].

Wśród miejsc na szlakach kulturowych w Nowej Hucie do dziedzictwa sprzed 1949 r. odwołują się również dwory i pałace, forty Twierdzy Kraków oraz obszar dawnego lotniska Rakowice-Czyżyny. W Branicach znajduje się dwór Branickich (tzw. lamus) z początku XVII w. z portalem i kominkiem projektu Santi Gucciego oraz klasycystyczny dwór Badenich. W XVII w. wzniesiono w Kościelnikach pałac, przebudowany w stylu klasycystycznym w kolejnym stuleciu, odwiedzony w 1787 r. przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. W Ruszczy, Pleszowie i Wadowie znajdują się dwory i pałace pochodzące z XIX w., a w Krzesławicach dworek należący niegdyś do Hugona Kołłątaja i Jana Matejki. Na początku XX w. w Łuczanowicach wybudowano dwór projektu Tadeusza Stryjeńskiego, w którego bryłę włączono kalwińską kaplicę z XVII w. [o dworach i pałacach Nowej Huty – zob. Danilczyk, Kasprzyk 2005, s. 48-51; Lempart 2006, s. 5-8; Biedrzycka, Kutylak-Hapanowicz 2007, s. 9-12; Lempart 2007, s. 11-13; Gotfrejów-Tarnogórska 2009, s. 36-37; Lempart 2010, s. 20, 23; Lempart, Górski 2009, s. 16, 22, 24; Lempart 2011, s. 15-21].

Wokół Nowej Huty zachowało się do dziś sześć fortów, wzniesionych w ramach budowy trzeciego pierścienia Twierdzy Kraków w 2. poł. XIX w.: 48 „Batowice", 48a „Mistrzejowice", 49a „Dłubnia", 49 „Krzesławice", 49¼ „Grębałów" oraz 49½ a „Mogiła" [Baran 2015; Łuksik, Turowicz 2001, s. 33-45; Danilczyk, Kasprzyk 2005, s. 52-53]. Z Twierdzą Kraków związane jest także Lotnisko Rakowice-Czyżyny,

działające w latach 1912-1963, obecnie stanowiące w części teren Muzeum Lotnictwa Polskiego [Wielgus 2002; Kasprzycki 2010].

Pozostałe miejsca na szlakach kulturowych w Nowej Hucie łączą się z dziedzictwem okresu PRL-u i współczesnym. Są to przede wszystkim obiekty związane z budownictwem socrealistycznym, modernistycznym i postmodernistycznym (np. architektura i urbanistyka centrum Nowej Huty, Bieńczyce, os. Centrum E) [zob. Klaś 2018], interesujące architektoniczne i naznaczone działalnością opozycyjną obiekty sakralne (np. kościół pw. Matki Bożej Królowej Polski – Arka Pana, kościół pw. św. Maksymiliana w Mistrzejowicach, cysterski klasztor i kościół pw. Matki Bożej Częstochowskiej i bł. Wincentego Kadłubka na os. Szklane Domy) [Jurewicz 2010], a także miejsca związane z literaturą (np. Czyżyny, Międzynarodowe Targi Książki). Do dziedzictwa naturalnego odwołuje się rzeka Dłubnia oraz Lasek Mogilski, przez które przebiega Bursztynowy Szlak Greenways i jego lokalne pętle *Zielony Szlak Nowa Huta – Dłubnia* [o walorach przyrodniczych Nowej Huty, w tym dolinie Dłubni i Lasku Mogilskim – zob. m.in. Dubiel, Gawroński, Walasz 2005, s. 17-38].

Tab. 1. Kategorie miejsc na szlakach kulturowych w Nowej Hucie

SZLAK	**KATEGORIE MIEJSC**																																
	Arka Pana	AWF - osiedle	Bieńczyce	Branice – dwór	Cmentarz Grębałów	Czyżyny	Dłubnia – rzeka	Górka Kościelnicka – kościół	Kopiec Wandy	Krzesławice – kościół i dwór	Kościelniki – pałac	Lasek Mogilski	Łuczanowice – dwór	Międzynarodowe Targi Książki	CH M1	Mistrzejowice	Mistrzejowice – kościół	Mogiła – zespół klasztorny	Multikino	Muzeum Lotnictwa Polskiego	Nowa Huta – centrum	os. Bohaterów Września - kościół	os. Centrum E	os. Dywizjonu 303 - kościół	os. Szklane Domy – kościół i klasztor	Plenerowe rzeźby i instalacje	Pleszów – pałac	Ruszcza – dwór	Stadion Hutnika	Twierdza Kraków	Wadów – dwór	Wzgórza Krzesławickie - kościół	Zajezdnia Czyżyny	SUMA
Architektury Drewnianej								x		x								x															3
Bohaterów Literackich																					x												1
Bursztynowy Szlak Greenways i jego lokalne pętle *Zielony Szlak Nowa Huta - Dłubnia*	x						x		x	x		x						x			x									x			8
Cysterski w Polsce																		x							x								2
Dwory Małopolski				x						x	x		x														x	x			x		7
Festiwale i Nagrody Literackie														x																			1
Frontu Wschodniego I Wojny Światowej																				x										x			2
Jagielloński			x															x															2
Kobiet																					x												1
Krakowski Szlak Modernizmu (Trasa: Nowa Huta)	x		x																		x												3
Krakowskich Muzeów – Hity Krakowskich																				x													1

Muzeów																																				
Małopolska Romańska																			X																1
Mistrzejowicki Szlak Kulturowy																X	X					X				X					X				5
Młodej Literatury																					X														1
Nowohucki Szlak Solidarności	X				X											X	X	X			X				X				X				X		8
Plenerowych rzeźb i instalacji nowohuckich																										X									1
Pomoszlak – Architektura Postmodernizmu w Krakowie		X													X				X				X	X	X						X			7
Południowo-Zachodni Szlak Cysterski																			X						X										2
Reportażu Współczesnego						X																X													2
Romański w Polsce																			X																1
Sławomira Mrożka																						X													1
Ścieżkami Jana Pawła II	X																X		X																3
Trasa Nowohucka	X								X	X									X			X													5
Twierdzy Kraków																															X				1
SUMA	5	1	2	1	1	1	1	1	2	4	1	1	1	1	1	2	3	10	1	2	9	1	1	1	4	2	1	1	1	4	1	1	1		

Źródło: opracowanie własne.

Oznakowanie szlaków

Oznakowanych fizycznie w przestrzeni Nowej Huty zostało siedem szlaków kulturowych: Szlak Architektury Drewnianej, Południowo-Zachodni Szlak Cysterski, Bursztynowy Szlak Greenways i jego lokalne pętle *Zielony Szlak Nowa Huta – Dłubnia*, Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej, Trasa Nowohucka, Trasa Ścieżkami Jana Pawła II, Szlak Twierdzy Kraków.

Trasę Szlaku Architektury Drewnianej wyznaczają znaki drogowe zlokalizowane zwykle przy skrzyżowaniach, wskazujące sposób dojazdu do poszczególnych obiektów. Przy samych obiektach na szlaku umieszczone są natomiast duże tablice z opisem danej budowli w trzech językach (polskim, angielskim i niemieckim), mapą okolicy oraz fotografiami innych pobliskich obiektów na szlaku [Ryc. 1]. Obiekty na Południowo-Zachodnim Szlaku Cysterskim oznaczone są tabliczkami z nazwą i rysunkiem obiektu oraz jego lokalizacją na mapie Polski. W pobliżu obiektów umieszczono także duże tablice z mapą szlaku z oznaczonymi pozostałymi miejscowościami, przez które przebiega jego trasa. Napisy na tablicach informują, że wykonano je w ramach projektu współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka. Trasa szlaku oznaczona jest ponadto znakami drogowymi przy skrzyżowaniach [Ryc. 2]. Bursztynowy Szlak Greenways i jego lokalne pętle *Zielony Szlak Nowa Huta – Dłubnia* oznaczone zostały małymi tabliczkami [Ryc. 3] i malowanymi np. na drzewach, zacierającymi się już rysunkami, oznaczającymi trasę główną i poszczególne pętle, a także dużymi tablicami zlokalizowanymi na Palcu Centralnym czy przy ul. Bulwarowej. Na tablicy umieszczono ważniejsze miejscowości na trasie Bursztynowego Szlaku Greenways, mapę Nowej Huty z oznaczonymi lokalnymi pętlami *Zielony Szlak Nowa Huta – Dłubnia* oraz opis szlaku w języku polskim i angielskim. Miejsca na Szlaku Frontu Wschodniego I Wojny Światowej oznaczają tablice z mapą okolicy, zdjęciami innych miejsc na szlaku w pobliżu i opisem danego punktu na szlaku w języku polskim, angielskim i niemieckim [Ryc. 4]. Napis na tablicy informuje, że wykonano je w ramach projektu realizowanego przy wsparciu finansowym Województwa Małopolskiego (otwarty konkurs ofert z turystyki „Małopolska Gościnna").

Ryc. 1. Oznakowanie Szlaku Architektury Drewnianej przy kościele pw. św. Bartłomieja w Mogile, ul. Klasztorna, 2016 r.
Źródło: archiwum autora

Ryc. 2 i 3. Oznakowanie drogowe Południowo-Zachodniego Zachodniego Szlaku Cysterskiego, Plac Centralny, 2016 r. oraz oznakowanie Bursztynowego Szlaku Greenways, ul. Odmętowa, 2016 r.
Źródło: archiwum autora

Ryc. 4. Oznakowanie Szlaku Frontu Wschodniego I Wojny Światowej, Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie, 2016 r.
Źródło: archiwum autora

Kolejne trzy oznakowane szlaki to turystyczne trasy miejskie. Trasę Nowohucką wyznaczają wolnostojące tabliczki z nazwami i rysunkami poszczególnych obiektów, ich opisami w języku polskim i angielskim, a także mapą szlaku z zaznaczonymi pozostałymi punktami [Ryc. 5]. Trasę Ścieżkami Jana Pawła II oznaczono niewielkimi trójkątnymi tabliczkami zawierającymi nazwę i skrótowy, jednozdaniowy opis obiektu [Ryc. 6]. Dodatkowo tabliczkę na Arce Pana umieszczono zbyt wysoko – w miejscu uniemożliwiającym jej odczytanie z poziomu chodnika. Przebieg Szlaku Twierdzy Kraków oznakowany jest analogicznie do szlaków pieszych PTTK. Trasę wyznaczają trzy poziome paski w żółto-czarnych barwach monarchii Austro-Węgierskiej namalowane na drzewach, słupach itd. [Ryc. 7]. Dodatkowo w punktach takich jak skrzyżowania zlokalizowane są tabliczki z innymi obiektami na szlaku i odległościami do nich, a przy samych obiektach tabliczki z nazwą i krótkim opisem danego fortu.

Ryc. 5. Oznakowanie Trasy Nowohuckiej, ul. Klasztorna, 2016 r.
Źródło: archiwum autora

Ryc. 6. Oznakowanie Trasy Ścieżkami Jana Pawła II, Arka Pana, 2016 r.
Źródło: archiwum autora

Ryc. 7. Oznakowanie Szlaku Twierdzy Kraków, okolice Fortu 48a „Mistrzejowice", 2016 r.
Źródło: archiwum autora

Większość szlaków kulturowych przebiegających przez Nową Hutę oznaczonych jest w jakiś sposób w przestrzeni wirtualnej [Tab. 2]. Niemal każdy szlak posiada swoją stronę internetową, jednak część z nich nie jest aktualizowana od dłuższego czasu lub wcale nie działa. Bywa, że strony internetowe poszczególnych szlaków stanowią podstrony organizacji zarządzających poszczególnymi szlakami. Dwa szlaki posiadają indywidualne aplikacje na urządzenia mobilne: Szlak Frontu I Wojny Światowej oraz Krakowski Szlak Modernizmu – Trasa: Nowa Huta. Trasa Nowohucka i Trasa Ścieżkami Jana Pawła II dostępne są w oficjalnej aplikacji miasta Kraków.pl. Dodatkowo część ze szlaków uwzględnionych jest na stronach internetowych i w aplikacjach mobilnych dedykowanych szlakom i trasom turystycznym w ogóle [https://play.google.com, 3.02.2017].

Tab. 2. Szlaki kulturowe w Nowej Hucie: strony internetowe, aplikacje mobilne, zarządzający – stan na początek 2019 r.

SZLAK	STRONA INTERNETOWA	APLIKACJA MOBILNA	ZARZĄDZAJĄCY	UWAGI
Architektury Drewnianej	www.drewniana.malopolska.pl	-	Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego / Małopolska Organizacja Turystyczna	-
Bohaterów Literackich	www.readingmalopolska.pl/pl/trails,74.html	-	Krakowskie Biuro Festiwalowe	Strona nieaktualizowana.
Bursztynowy Szlak Greenways i jego lokalne pętle *Zielony Szlak Nowa Huta - Dłubnia*	www.greenways.by/index.php?content&id=66&lang=pl www.greenways.by/index.php?content&id=101&lang=pl	-	Fundacja Partnerstwo dla Środowiska / Grupa Partnerska Forum dla Nowej Huty / Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Nowej Huty, Biuro Lokalne „Nowa Huta”	Strona białoruska Zielonych Szlaków Greenways w języku polskim. Strona www.szlakbursztynowy.pl nie działa. Zarządzający – stan na moment utworzenia szlaku, obecnie organizacje te nie podejmują działań dot. szlaku.
Cysterski w Polsce	www.szlakcysterski.org	-	Rada Koordynacyjna Szlaku Cysterskiego w Polsce przy Opacie Prezesie Polskiej Kongregacji Cystersów	Strona nie działa. Zarządzający przypuszczalny – brak jednoznacznej i aktualnej informacji.
Dwory Małopolski	www.dworymalopolski.pl	-	Małopolskie Centrum Kultury SOKÓŁ	Strona nieaktualizowana.
Festiwale i Nagrody Literackie	www.readingmalopolska.pl/pl/trails,88.html	-	Krakowskie Biuro Festiwalowe	Strona nieaktualizowana.
Frontu Wschodniego I Wojny Światowej	www.tarnow.pttk.pl/szlaki_tematyczne/szlak_fwpws/	Małopolska. Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej	Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze - Oddział Ziemi Tarnowskiej	-
Jagielloński	www.zachod-wschod.pl/szlakjagiellonski/	-	Organizacja Turystyczna „Szlak Jagielloński”	-
Kobiet	www.readingmalopolska.pl/pl/trails,19.html	-	Krakowskie Biuro Festiwalowe	Strona nieaktualizowana.
Krakowski Szlak Modernizmu (Trasa: Nowa Huta)	www.szlakmodernizmu.pl/szlak/trasa/nowa-huta	Szlak Modernizmu KRK	Fundacja Instytut Architektury	-
Krakowskich Muzeów – Hity Krakowskich Muzeów	www.museums.krakow.travel/szlaki/id,7,t,hity-krakowskich-muzeow.html	-	Urząd Miasta Krakowa / Krakowskie Biuro Festiwalowe	Strona nieaktualizowana.
Małopolska Romańska	www.malopolskaromanska.pl	-	Fundacja w paski	Strona nie działa.
Mistrzejowicki Szlak Kulturowy	www.msk.trk.org.pl	-	Towarzystwo Ratowania Kultury w Nowej Hucie oraz Klub Kuźnia Ośrodka Kultury im. C. K.	-

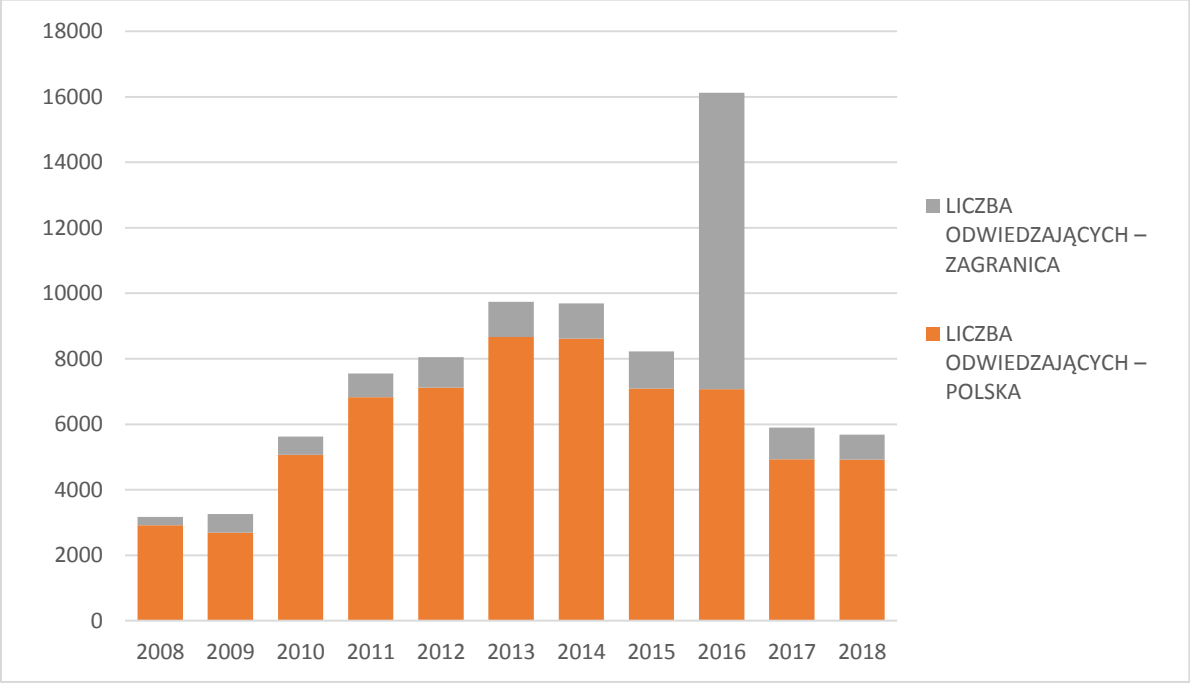
			Norwida	
Młodej Literatury	www.readingmalopolska.pl/pl/trails,33.html	-	Krakowskie Biuro Festiwalowe	Strona nieaktualizowana.
Nowohucki Szlak Solidarności	www.solidarnosc.krakow.pl/mss/szlak-nowohucki.html	-	Stowarzyszenie Sieć Solidarności oraz Region Małopolski NSZZ „Solidarność”	Jeden z ośmiu szlaków Małopolskiego Szlaku Solidarności.
Plenerowych rzeźb i instalacji nowohuckich	www.trk.org.pl/szlak_plenerowych_rzezb_i_instalacji_nowohuckich.html www.okn.edu.pl/index.php/nowa-huta/szlak-plenerowych-rzezb-i-instalacji-nowohuckich	-	Towarzystwo Ratowania Kultury w Nowej Hucie oraz Ośrodek Kultury im. C. K. Norwida	-
Południowo-Zachodni Szlak Cysterski	www.szlak-cysterski.eu	-	Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego / Małopolska Organizacja Turystyczna (na terenie Województwa Małopolskiego)	Strona nie działa. Partnerami w realizacji projektu „Południowo-Zachodni Szlak Cysterski” były Urzędy Marszałkowskie województw: Dolnośląskiego (Lider), Opolskiego, Śląskiego i Małopolskiego oraz Organizacje Turystyczne: Dolnośląska, Opolska Regionalna, Śląska i Małopolska
Pomoszlak – Architektura Postmodernizmu w Krakowie	www.pomoszlak.pl	-	Fundacja Instytut Architektury	-
Reportażu Współczesnego	www.readingmalopolska.pl/pl/trails,35.html	-	Krakowskie Biuro Festiwalowe	Strona nieaktualizowana.
Romański w Polsce	www.szlakromanski.pl	-	Stowarzyszenie Miłośników Kultury Średniowiecza „Piastowska Droga Romańska”	Strona nie działa.
Sławomira Mrożka	www.readingmalopolska.pl/pl/trails,9.html	-	Krakowskie Biuro Festiwalowe	Strona nieaktualizowana.
Ścieżkami Jana Pawła II	www.krakow.pl/odwiedz_krakow/1220,artykul,sciezkami_jana_pawla_ii.html	Kraków.pl	Urząd Miasta Krakowa	-
Trasa Nowohucka	www.krakow.pl/odwiedz_krakow/1302,artykul,trasa_nowohucka.html	Kraków.pl	Urząd Miasta Krakowa	-
Twierdzy Kraków	www.krakow.pl/odwiedz_krakow/1304,artykul,szlak_twierdzy_krakow.html	-	Urząd Miasta Krakowa	-

Źródło: opracowanie własne.

Zarządzający, odwiedzający, infrastruktura

Wśród zarządzających szlakami kulturowymi w Nowej Hucie [Tab. 2] wymienić można przede wszystkim: samorządy (Urząd Miasta Krakowa: Trasa Nowohucka, Trasa Ścieżkami Jana Pawła II, Szlak Twierdzy Kraków; Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego: Szlak Architektury Drewnianej), instytucje kultury (Krakowskie Biuro Festiwalowe: Szlaki *Reading Małopolska. Literacka Małopolska*; Małopolskie Centrum Kultury SOKÓŁ: Szlak Dwory Małopolski), organizacje pozarządowe (Fundacja Instytut Architektury: Krakowski Szlak Modernizmu – Trasa: Nowa Huta, Pomoszlak – Architektura Postmodernizmu w Krakowie; Nowohucki Szlak Solidarności: Stowarzyszenie Sieć Solidarności oraz Region Małopolski NSZZ „Solidarność"). Niektóre szlaki są zarządzane wspólnie przez organizacje pozarządowe i instytucje kultury (Towarzystwo Ratowania Kultury w Nowej Hucie oraz Ośrodek Kultury im. C. K. Norwida: Mistrzejowicki Szlak Kulturowy, Szlak plenerowych rzeźb i instalacji nowohuckich). W kilku przypadkach, zwłaszcza szlaków funkcjonujących tylko wirtualnie, określenie zarządzającego jest przypuszczalne lub niemożliwe do wykonania ze względu na brak lub niedostępność aktualnych informacji na stronach internetowych szlaków ani w innych źródłach.

W niemal wszystkich przypadkach szlaków kulturowych w Nowej Hucie nie są prowadzone statystyki liczby odwiedzających. Tego typu dane są zbierane tylko w Kościele pw. św. Bartłomieja w Mogile, znajdującym się na Szlaku Architektury Drewnianej [Ryc. 8]. Statystyka ta prowadzona jest od 2008 r. i obejmuje odwiedzających ogółem oraz odwiedzających polskich i zagranicznych. Zebrane dane pokazują, że liczba zwiedzających obiekt, zarówno polskich, jak i zagranicznych, przez kilka lat rosła, a na przestrzeni ostatnich dwóch lat zatrzymała się na stałym, niższym niż wcześniej poziomie ok. 6 tysięcy zwiedzających. Ponadto liczba Polaków co roku jest znacznie większa niż obcokrajowców. W 2016 r., prawdopodobnie ze względu na odbywające się w Krakowie Światowe Dni Młodzieży, odwiedzających było niemal dwukrotnie więcej niż w roku poprzednim, a liczba obcokrajowców przerosła liczbę Polaków. Zdarza się, że odwiedzający kościół pw. św. Bartłomieja w Mogile niejako „przy okazji" zwiedzają inne okoliczne atrakcje turystyczne (zwłaszcza sąsiednie: bazylikę i klasztor oo. Cystersów), nie jest to jednak regułą [*Rozmowa autora z Andrzejem Brodą – przewodnikiem po cysterskich obiektach w Mogile,* 19.11.2016].

Ryc. 8. Liczba odwiedzających Kościół pw. św. Bartłomieja w Mogile na Szlaku Architektury Drewnianej
Źródło: Parafia pw. św. Bartłomieja Apostoła w Krakowie-Mogile

Można przypuszczać, że odwiedzający obiekty na szlakach kulturowych w Nowej Hucie w większości przypadków korzystają z infrastruktury turystycznej Krakowa: bazy noclegowej i gastronomicznej, ogólnodostępnych parkingów, punktów informacji turystycznej, sklepów z pamiątkami, małej infrastruktury, przewodników, materiałów informacyjno-promocyjnych. Obiekty na szlakach w większości przypadków są stale dostępne z zewnątrz, ale do wnętrz wielu z nich nie zawsze można wejść o stałych wyznaczonych porach. Tylko w Kościele pw. św. Bartłomieja w Mogile na Szlaku Architektury Drewnianej wyznaczone są w sezonie stałe godziny otwarcia przez trzy dni w tygodniu i dostępny jest bezpłatny przewodnik, oprowadzający w tym czasie po obiekcie. Tylko tam dostępne są również materiały informacyjno-promocyjne dotyczące szlaku [*Rozmowa autora z Andrzejem Brodą – przewodnikiem po cysterskich obiektach w Mogile*, 19.11.2016].

Zakończenie

Pokaźna liczba i różnorodna tematyka wytyczonych i oznakowanych w przestrzeni materialnej lub wirtualnej szlaków kulturowych różnego typu przebiegających przez Nową Hutę odzwierciedla bogactwo dziedzictwa kulturowego wschodniej części Krakowa, jednak nie przekłada się na jakość istniejącej oferty. Znaczna część szlaków nie jest w żaden sposób zarządzana [o zarządzaniu szlakami kulturowymi – zob. m.in. Gaweł 2006, s. 123-128; Gaweł 2011; Gaweł 2011, s. 4-18; Gaweł 2012, s. 31-40], a często można odnieść wrażenie, że niektóre zostały wyznaczone i zapomniane: skromnie oznakowanych w przestrzeni materialnej jest niewiele z nich, ich strony internetowe nie są aktualizowane, obiekty nie są udostępniane o stałych porach, nie powstają materiały promocyjno-informacyjne, a w wielu przypadkach właściciele poszczególnych miejsc na szlakach prawdopodobnie nawet nie zdają sobie sprawy, że ich budynki się na nich znajdują. Brakuje takich przedsięwzięć jak święto szlaku czy wydarzenia powiązane ze szlakami. Ponadto szlaki nie są

ze sobą w żaden sposób powiązane i kompleksowo koordynowane, a ich zarządzający ze sobą nie współpracują. Skutkuje to m.in. brakiem jednej strategii promocyjnej i spójnego oznakowania, które odwoływałoby do ciekawych miejsc w okolicy, choć znajdujących się na innych szlakach. Wszystko to może być to symptomem szerszych zjawisk w obszarze zarządzania szlakami kulturowymi w Polsce, pokazującym, że szlaki łatwo się tworzy, ale trudno się później je utrzymuje i nimi zarządza. Potwierdzenie tej teorii wymagałoby szerszych badań w tym zakresie.

Do niedawna istotną wadą z perspektywy zarządzania szlakami kulturowymi w Nowej Hucie był brak punktu informacji turystycznej. Jesienią 2018 r. na os. Zgody 7 otwarto punkt InfoKraków, prowadzony przez Krakowskie Biuro Festiwalowe [www.krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,24061583,nowy-punkt-spotkan-w-nowej-hucie-zgody-7.html, 27.02.2019]. Powinien on popularyzować wiedzę o szlakach i znajdujących się na nich miejscach – zarówno wśród turystów, jak i mieszkańców. Taką funkcję w naturalny sposób mogłoby pełnić również Muzeum Nowej Huty – oddział Muzeum Krakowa, zlokalizowany w dawnym Kinie Światowid w centrum historycznej zabudowy dzielnicy, tymczasem nie znajduje się on nawet na trasie któregokolwiek ze szlaków, także tych przebiegających w pobliżu. Punkt udzielający informacji o szlakach mógłby powstać również w kompleksie cysterskiego opactwa w Mogile, który znajduje się na trasie dziesięciu z dwudziestu czterech ze szlaków przebiegających przez Nową Hutę. Dobry asumpt do rozpoczęcia tego typu działalności może stanowić powstające w Mogile Muzeum Duchowości i Kultury Cystersów [www.krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,22621013, odkrycia-w-bazylice-w-mogile-w-2019-powstanie-tutaj-muzeum.html, 27.02.2019]. Wszystkie opisane niedostatki powodują, że prawdopodobnie nawet przedstawiciele społeczności lokalnej tylko w niewielkim stopniu orientują się jakie szlaki kulturowe przebiegają przez Nową Hutę i jakie znajdują się na nich miejsca.

Pomocne w przezwyciężeniu wspomnianych negatywnych trendów byłoby odpowiedzialne podejście do tworzenia nowych szlaków kulturowych i zarządzania tymi już istniejącymi, co wymagałoby większego zaangażowania ze strony podmiotów je tworzących i samorządów, a także choć niewielkich, ale stałych nakładów finansowych. Szczególnie ważne wydaje się w tym zakresie:

- oznakowanie szlaków w przestrzeni, pozwalające na identyfikację miejsc i powiązanych z nimi szlaków,
- stałe aktualizowanie stron internetowych szlaków, jako podstawowych źródeł informacji i nich,
- udostępnianie przynajmniej wybranych obiektów na szlakach o stałych porach,
- animowanie szlaków np. poprzez organizację świąt szlaków i innych wydarzeń powiązanych ze szlakami,
- wspólne tworzenie zbiorczych materiałów promocyjno-informacyjnych dotyczących różnych szlaków,
- tworzenie szlaków i zarządzanie nimi w konsultacji z właścicielami poszczególnych obiektów,
- koordynacja działań różnych zarządzających szlakami na poziomie samorządu lokalnego (np. na terenie gminy), skutkująca m.in. jednolitym oznakowaniem i powiązaniem szlaków, współpracą różnych zarządzających, wypracowaniem i wdrożeniem wspólnej strategii promocyjnej, stworzeniem centrum informacji o szlakach.

Jak pokazuje przykład kościoła św. Bartłomieja w Mogile na Szlaku Architektury Drewnianej, gdzie liczba odwiedzających wzrasta, dobrze zarządzane i sprawnie funkcjonujące szlaki kulturowe mogłyby przyczynić się do zwiększenia ruchu turystycznego w Nowej Hucie, a tym samym przynosić wymierne korzyści właścicielom obiektów,

mieszkańcom i miastu [o Szlaku Architektury Drewnianej i zarządzaniu nim, znaczeniu szlaków kulturowych w rozwoju społeczno-gospodarczym i dobrych praktykach w zakresie zarządzania szlakami kulturowymi – zob. Bogacz-Wojtanowska, Gaweł, Góral 2016]. Nie wymaga to ogromnych nakładów finansowych, ale zaangażowania i współpracy zainteresowanych podmiotów, wyznaczenia jasnej strategii oraz koordynacji podejmowanych działań. Póki co jednak szlaki przebiegające przez Nową Hutę pozostają znaczącym, ale niewykorzystanym potencjałem.

Bibliografia

Banaszkiewicz M., 2017, *Muzeum PRL-u w kontekście potencjału turystycznego Nowej Huty*, „Światowid. Rocznik Muzeum PRL-u w Krakowie", nr 4, s. 151-159

Baran M. (red.), 2015, *Forty austriackie w Nowej Hucie*, , Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków

Beiersdorf Z., Komorowski W., 2010, *Nowa Huta lat pięćdziesiątych. Dziedzictwo – zagrożenia i perspektywy*, [w:] B. Szmygin, J. Haspel (red.), *Zabytki drugiej połowy XX wieku – waloryzacja, ochrona, konserwacja*, ICOMOS Polska, ICOMOS Deutschland, Krajowy Ośrodek Dokumentacji i Badań Zabytków, Warszawa-Berlin, s. 23–55

Biedrzycka A., Kutylak-Hapanowicz A. (red.), 2007, *Zapomniane dziedzictwo Nowej Huty. Pleszów*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków

Bogacz-Wojtanowska E., Gaweł Ł., Góral A. (red.), 2016, *Szlaki kulturowe jako medium zmian w kulturze*, Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski, Kraków

Danilczyk L., Kasprzyk M., 2005, *Wartości kulturowe obszaru dzisiejszych dzielnic nowohuckich. Najcenniejsze zespoły i obiekty zabytkowe do roku 1949*, [w:] J. Salwiński, L. J. Sibila (red.), *Nowa Huta – przeszłość i wizja. Studium muzeum rozproszonego*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków, s. 39–96

Dubiel E., Gawroński S., Walasz K., 2005, *Walory przyrodnicze Nowej Huty*, [w:] J. Salwiński, L. J. Sibila (red.), *Nowa Huta – przeszłość i wizja. Studium muzeum rozproszonego*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków, s. 17-38

Gaweł Ł., 2006, *Zarządzanie marką a rynek usług kulturalnych – na przykładzie Szlaku Architektury Drewnianej*, „Zarządzanie w Kulturze", t. 7, s. 123-128

Gaweł Ł., 2011, *Szlaki dziedzictwa kulturowego. Teoria i praktyka zarządzania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków

Gaweł Ł., 2011, *Zarządzanie Szlakiem Architektury Drewnianej w kontekście procesu profesjonalizacji szlaków kulturowych*, „Turystyka Kulturowa", nr 1, s. 4-18

Gaweł Ł., 2012, *Zarządzanie strategiczne szlakiem dziedzictwa kulturowego w świetle koncepcji stakeholders*, „Turystyka kulturowa", nr 10, s. 31-40

Gaweł Ł., 2013, *Rozwój turystyki a polityka zrównoważonego rozwoju miast historycznych (na przykładzie Krakowa)*, „Turystyka Kulturowa", s. 39-52

Gotfrejów-Tarnogórska A., 2009, *Z dziejów krakowskich ewangelików – lata łuczanowickie,* [w:] M. Fryźlewicz (red.), *Szkice z dziejów Łuczanowic*, Kraków, s. 27-39

Jagło P., 2013, *Architektura Nowej Huty*, [w:] Ł. Klimek (red.), *Nowa Huta 1949+*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków, s. 21–28

Jagło P., 2018, *Korowód Nowohucki: Niepodległa. Nowa Huta*, Ośrodek Kultury im. C. K. Norwida, Kraków

Juchnowicz S., 2007, *Nowa Huta – z doświadczeń warsztatu projektowego*, [w:] A. Biedrzycka (red.), *Nowa Huta – architektura i twórcy miasta idealnego*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków, s. 25–34

Jurewicz K. (red.), 2010, *Budujemy Kościół. Współczesna architektura sakralna w Nowej Hucie*, , Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków

Kasprzycki R., 2010, *Rakowice-Czyżyny w latach 1921-1955. Krakowskie lotnisko w służbie wojskowej i cywilnej*, Księgarnia Akademicka, Kraków

Kędziora A., 2013, *Zarządzanie pamięcią o artyście na przykładzie szlaku kulturowego*, „Problemy zarządzania", t. 11, nr 4, s. 101-112

Klaś J. (red.), 2017, *Alternatywny przewodnik po Nowej Hucie*, Ośrodek Kultury im. C. K. Norwida, Kraków

Klaś J. (red.), *Nowa Huta. Architektoniczny portret miasta drugiej połowy XX wieku*, Ośrodek Kultury im. C. K. Norwida, Kraków

Klaś J., 2016, *Nowa Huta jako przykład przestrzeni zaprojektowanej z myślą o mieszkańcach*, „Kultura Współczesna", nr 4 (92), s. 109-122

Klaś J., 2016, *Od wsi do miasta. Przekształcenia przestrzeni obecnej Nowej Huty na przełomie lat 40. i 50. XX w.*, „Perspektywy Kultury", nr 15, s. 171-188

Komorowski W., 2005, *Urbanistyka i architektura Nowej Huty 1949–1959*, „Rocznik Krakowski", t. LXXI, s. 189–214

Komorowski W., 2005, *Wartości kulturowe Nowej Huty. Urbanistyka i architektura*, [w:] J. Salwiński, L. J. Sibila (red.), *Nowa Huta – przeszłość i wizja. Studium muzeum rozproszonego*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków, s. 97–140

Komorowski Waldemar, 2000, *Nowa Huta – zabytek socrealizmu*, „Krakowska Teka Konserwatorska", t. 1, s. 63–84

Lempart M, 2011, *Zapomniane dziedzictwo Nowej Huty. Krzesławice*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków

Lempart M., 2006, *Zapomniane dziedzictwo Nowej Huty. Kościelniki*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków

Lempart M., 2007, *Zapomniane dziedzictwo Nowej Huty. Łuczanowice*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków

Lempart M., 2010, *Zapomniane dziedzictwo Nowej Huty. Wadów*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków

Lempart M., 2012, *Zapomniane dziedzictwo Nowej Huty. Mogiła*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków

Lempart M., 2013, *Nie od razu Nową Hutę zbudowano*, [w:] Ł. Klimek (red.), *Nowa Huta 1949+*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków, s. 9–14

Lempart M., Górski J., 2009, *Zapomniane dziedzictwo Nowej Huty. Ruszcza i Branice*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków

Łuksik H., Turowicz A., 2001, *Twierdza Kraków – znana i nieznana. Przewodnik turystyczny. Cz. 1: Odcinek północno-wschodni od Wisły do Traktu Olkuskiego*, Arkadiusz Wingert, Kraków

Miezian M., 2001, *Nie od razu Nową Hutę zbudowano*, Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Nowej Huty, Kraków

Miezian M., 2004, *Nowa Huta. Socjalistyczna w formie, fascynująca w treści*, Wydawnictwo Bezdroża, Kraków

Mikos von Rohrscheid A., 2010, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Wydawnictwo KulTour.pl, Poznań

Mikos von Rohrscheidt A., 2008, *Kulturowe szlaki turystyczne - próba klasyfikacji oraz postulaty w zakresie ich tworzenia i funkcjonowania*, „Turystyka Kulturowa", nr 2, s. 17-31

Mikos von Rohrscheidt A., 2009, *Polskie szlaki turystyczno-kulturowe: kryteria i zasady waloryzacji potencjału*, „Turystyka Kulturowa", nr 4, s. 4-28

Murzyn M. A., 2007, *Dziedzictwo kulturowe w okresie przemian: szanse i wyzwania*, [w:] M. A. Murzyn, J. Purchla (red.), *Dziedzictwo kulturowe w XXI w. Szanse i wyzwania*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków, s. 139-154

Pucek K. J., 2014, *Od Krakowa do Ojcowa rowerem przez Zielonki. Przewodnik rowerowy po gminie Zielonki*, Wydawnictwo Kartograficzne „Compass", Kraków

Sibila L. J., 2007, *Nowa Huta – architektura i twórcy „miasta idealnego"*, [w:] A. Biedrzycka (red.), *Nowa Huta – architektura i twórcy miasta idealnego*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków, s. 35–50

Smaga M., 2012, *Lata 60. w Nowej Hucie – urbanistyka, architektura i wnętrza* [w:] K. Jurewicz (red.), *Nowa przestrzeń. Modernizm w Nowej Hucie*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków, s. 7–22

Strumińska-Kutra M., Koładkiewicz I., 2012, *Studium przypadku*, w: D. Jemielniak (red.), *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 1-40

Tunbridge J., 2018, *Zmiana warty. Dziedzictwo na przełomie XX i XXI wieku*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków

Wielgus K., 2002, *Rakowice-Czyżyny. Lotnisko Krakowa*, Muzeum Lotnictwa Polskiego, Kraków

Włodarczyk M., 2012, *Modernizm lat 60. Architektura i urbanistyka Nowej Huty*, [w:] K. Jurewicz (red.), *Nowa przestrzeń. Modernizm w Nowej Hucie*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków, s. 23–55

Netografia:

https://play.google.com [3.02.2017]
www.drewniana.malopolska.pl [3.02.2017]
www.dworymalopolski.pl [3.02.2017]
www.greenways.by/index.php?content&id=101&lang=pl [3.02.2017]
www.greenways.by/index.php?content&id=66&lang=pl [3.02.2017]
www.hiphuta.wordpress.com /2015/06/05/spacerownik-1-nowohuckie-neony/ [30.01.2017]
www.krakow.pl/aktualnosci/206528,33,komunikat,schrony_beda_wielka_atrakcja_nowej_huty.html [30.01.2017]
www.krakow.pl/odwiedz_krakow/1177,artykul,trzy_dni_w_krakowie.html [3.02.2017]
www.krakow.pl/odwiedz_krakow/1220,artykul,sciezkami_jana_pawla_ii.html [3.02.2017]
www.krakow.pl/odwiedz_krakow/1302,artykul,trasa_nowohucka.html [3.02.2017]
www.krakow.pl/odwiedz_krakow/1304,artykul,szlak_twierdzy_krakow.html [3.02.2017]
www.krakow.pl/odwiedz_krakow/35902,artykul,krakowski_szlak_techniki.html [17.04.2019]
www.krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,22621013,odkrycia-w-bazylice-w-mogile-w-2019-powstanie-tutaj-muzeum.html [27.02.2019]
www.krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,24061583,nowy-punkt-spotkan-w-nowej-hucie-zgody-7.html [27.02.2019]
www.malopolskaromanska.pl [3.02.2017]
www.michalowice.malopolska.pl/turystyka/szlaki/szlak-rowerowy-kosciuszkowski [3.02.2017]
www.mogila.cystersi.pl/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=90&Itemid=183 [2.02.2017]
www.msk.trk.org.pl [27.02.2019]
www.museums.krakow.travel/szlaki/id,7,t,hity-krakowskich-muzeow.html [3.02.2017]
www.nhdworki.republika.pl [3.02.2017]
www.pomoszlak.pl [27.02.2019]
www.readingmalopolska.pl/pl/trails,19.html [3.02.2017]
www.readingmalopolska.pl/pl/trails,33.html [03.02.2017]
www.readingmalopolska.pl/pl/trails,35.html [3.02.2017]
www.readingmalopolska.pl/pl/trails,74.html [3.02.2017
www.readingmalopolska.pl/pl/trails,88.html [3.02.2017]
www.readingmalopolska.pl/pl/trails,9.html [3.02.2017]
www.solidarnosc.krakow.pl/mss/szlak-nowohucki.html [3.02.2017]
www.spacerowo.whucie.pl [30.01.2017]
www.szlakbursztynowy.pl [3.02.2017]
www.szlak-cysterski.eu [3.02.2017]
www.szlakcysterski.org [3.02.2017]
www.szlaki.sgpm.krakow.pl/category/wojewodztwo/malopolskie/ [3.02.2017]
www.szlakimalopolski.mik.krakow.pl/szlaki/ [3.02.2017]
www.szlakmodernizmu.pl/szlak/trasa/nowa-huta [3.02.2017]
www.szlakmurali.pl [30.01.2017]
www.szlakrenesansu.pl [17.04.2019]
www.szlakromanski.pl [3.02.2017]
www.tarnow.pttk.pl/szlaki_tematyczne/szlak_fwpws/ [3.02.2017]
www.traseo.pl [3.02.2017]
www.trk.org.pl/szlak_plenerowych_rzezb_i_instalacji_nowohuckich.html [27.02.2019]

www.zachod-wschod.pl/szlakjagiellonski/ [3.02.2017]

Rozmowa autora z Andrzejem Brodą – przewodnikiem po cysterskich obiektach w Mogile [19.11.2016 r.].

Nowa Huta on cultural routes

Key words: Nowa Huta – Mogiła – cultural route

Abstract

There are twenty four cultural routes passing through Nowa Huta, including diverse cultural heritage of East part of Kraków. The aim of article is collection of available basic information about these routes, their analysis and evaluation of Nowa Huta existence on cultural routes. Scope of the article include: general information about routes, routes typology and subject matter, routes managers analysis, routs visitors statistic and routes infrastructure characteristic. The theme was analysed basing on available literature, websites and portals about routes, filed research (routes signing analysis), author's observations and the talk with guide of Cistercian objects in Mogiła. The conclusions showed in summary can be useful in more effective management of cultural routes in Nowa Huta, causing touristic offer of this part of Kraków more attractive.